

УДК 37.017.92 (09)

І.О. Кучинська,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Кам'янець-Подільський педуніверситет)

ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Розповідається про деякі погляди українського педагога, вченого і богослова Івана Огієнка на шляхи виховання духовних цінностей підростаючої особистості.

Розбудова самостійної Української держави й реформування національної освіти потребують адекватного їм родинно-громадсько-шкільного виховання дітей та молоді, відродження гуманістичної педагогіки в Україні. Ось чому у комплексі завдань, які розв'язуються нашим суспільством на сучасному етапі, перебудова діяльності загальноосвітньої школи має посісти особливе місце. Мета здійснюваних перетворень – забезпечити нову якість навчання і виховання молоді, створити тим самим необхідні умови для соціально-економічного й духовного розвитку нашого суспільства. Тому звернення до педагогічної спадщини минулого є тим науковим джерелом загальнолюдських цінностей, які спонукають до пошуку нових, більш оптимальних шляхів морального виховання на основі дослідження і відродження суспільно-історичного досвіду та освітніх надбань українського народу, зокрема, видатного його представника – Івана Івановича Огієнка (1882-1972).

Виходячи із розуміння важливості і значущості духовного виховання, І.Огієнко ставив перед національною школою важливе завдання - формувати кращі риси характеру українця: моральність, чуттєве ставлення до світу, високу емоційність, національну гідність, повагу, доброзичливість, честь, почуття обов'язку перед Батьківщиною, силу волі, шляхетність, тобто виховувати духовно розвинену особистість. Виховання має бути спрямоване на відродження духовної свідомості українців, усвідомлення вихованцями себе як представників етносу, носіїв національного характеру, спадкоємців загальнолюдських, християнських і національних морально-духовних цінностей.

Духовне виховання Іван Огієнко розглядав як процес цілеспрямованого формування у людини духовно-національних якостей і характеру, стереотипів поведінки і аксіологічної орієнтації, які визначаються історико-культурною специфікою розвитку кожного окремого суспільства. Ось чому метою виховної діяльності батьків і педагогів він вважав активну, духовну особистість з високими громадянськими якостями. Вчений доводив, що у навчально-виховному процесі повинні формуватися, насамперед, національна свідомість і самосвідомість, світогляд, патріотизм, повага до споконвічних традицій свого народу, глибока духовність особистості. На думку І.Огієнка, у меті та змісті виховного процесу повинна домінувати ідея духовної спрямованості. Таким чином, завдяки орієнтації на духовні здобутки народу, формування стійких духовнотворчих, націотворчих і державотворчих якостей дітей і молоді сприяє їх всебічному розвитку.

Як досвідчений педагог, національну освіту Іван Іванович Огієнко вважав вирішальним засобом перетворення дійсності. У просвіті людей, у залученні їх до духовних цінностей і до науки, у зміні суті навчання і виховання він бачив шлях до змін суспільства. Тому ці ідеї вчений послідовно проводив у своїх творах, практичній діяльності, наголошуючи на тому, що духовне відродження нації не має сенсу без оновлення школи на духовно-національних засадах, що є провідним напрямком роботи, від якого залежить доля майбутніх поколінь, доля нашої країни.

Таку точку зору підтримували такі педагоги, як П. Бучинський, С. Русова, Л. Білецький та інші (колеги І.Огієнка по роботі у Кам'янець-Подільському державному українському університеті 1918-1921 рр.), які акцентували увагу на професійній підготовці вчителя, на його ґрунтовних знаннях культурно-історичного минулого та орієнтували на те, що школа повинна, в першу чергу, "приналежать самому ребенку" [1;2]. Вони вважали, що дитина повинна бути зацікавлена навчально-виховним процесом, і задоволено опановувати запропонований матеріал.

Не може, як констатував І.Огієнко у своїх працях "Українська культура", "Українська Церква" та ін., існувати, розвиватись, духовно формуватись нація без культурних здобутків минулого. А нам, українцям, наголошував Огієнко, "сам Бог дав творчі здібності", які ми повинні розвивати й далі. Але ж основою, джерелом духовного формування нації педагог вважав духовні цінності. Аналізуючи згадані вище праці, а також інші, такі як: "Українська Церква й наша культура" (Холм, 1942), "На Голготі" (Вінніпег, 1948), "Книга нашого буття на чужині. (Бережімо все своє рідне! Ідеологічно-історичні нариси)" (Вінніпег, 1956) та ін., – ми прийшли до висновку, що Бог, Людина, Родина, рідна мова, культура, Батьківщина були для І.Огієнка тими духовними цінностями, на яких, на його погляд, має ґрунтуватися весь виховний процес. Одним із перших вчений доводив, що родинне і шкільне та позашкільне виховання матиме високу результативність лише тоді, коли зміст освіти концентруватиме в собі ідейні, морально-духовні здобутки рідного народу, відобразатиме його духовні цінності та національні традиції, звичаї, обряди.

Вихованню молоді в дусі християнської доброчесності І.Огієнко надавав особливої уваги, обґрунтовуючи це тим, що виховання українського народу без вивчення основ християнства безплідне і часто завдає шкоди. Ось чому, вважав, вихователю потрібно в основу всієї систем роботи покласти вічні істини християнства, які, за переконанням вченого, вказують мету педагогічної діяльності.

З цього приводу цікава думка педагога про те, що в українських університетах повинні функціонувати богословські факультети. Пояснював він це тим, що фахівці, які закінчують цей факультет, значно ефективніше впроваджуватимуть у виховний процес духовно-національні цінності українського народу. Виникає запитання, чому

цю пререгативну функцію він надавав богословському факультету, а не, скажімо, духовній семінарії? Як свідчать архівні матеріали, Іван Огієнко був переконаний, що, поряд з богословською наукою, молодь також повинна опанувати і цивільні предмети, засвоїти такі дисципліни, як історія, географія, культура України, слов'язнавство, педагогіка, психологія, філософський аналіз основних розумінь релігійних світоглядів та ін. Вчений прагнув створити такий факультет, фахівці якого були б не тільки високоосвіченими богословами, але й високопрофесійними викладачами, які однаково легко орієнтувалися б і у духовних, і у соціальних, виховних, національних та інших проблемах.

Для виховання "справжньої" людини, впертої в досягненні мети, непохитної в боротьбі за свою Батьківщину, потрібно, на думку вченого, щоб її світогляд мав глибокі корені в підсвідомому психіки, щоб він був вистражданий, пережитий, щоб перейшов через все море почуттів, через всю душу. Тоді люди, зазначав І.О.Огієнко, будуть здатні підпорядкувати собі всі егоїстичні почуття і устремління та відчувати потребу направити інтерес, увагу, активність – всю силу душі на благо народу як вищої етичної цінності, що дасть поштовх більш ефективному розвитку духовної свідомості, яка, в свою чергу, спонукає дитину до вибору тих цінностей, які стали б "головним матеріалом" у будіванні світогляду підростаючої особистості.

Відомо, що пошук шляхів більш ефективного виховання учнів на сучасному етапі ведеться на основі ідей демократизації і гуманізації педагогічної діяльності, системного підходу до її організації. Але цього не досить. Християнська спадщина, діалог, відверта розмова про час і про себе, про духовність і добро на тлі широкої громадської, екологічної, трудової діяльності – на такий шлях повинна стати сьогодні школа.

Але для цього, стверджував І.О.Огієнко, необхідно спрямувати зміст, форми та методи виховної роботи на формування духовно-національної самосвідомості; дати учням певний обсяг знань загально-людської культури; формувати у них уміння та навички культури особистої поведінки, культури взаємовідносин між людьми, культури мови і т.д.; враховувати у виховному процесі індивідуальні особливості дітей, їхні вікові особливості, здібності, покликання, нахили, обдарування, прагнення, інтереси; вивчати, засвоювати та застосовувати у виховній практиці християнські традиції українського народу.

Так, Іван Іванович Огієнко вважає, що: "Ідеологія Української церкви надзвичайно висока й глибоко життєва, цебто така, що багато допомагала своєму народові в житті" [2:36]. Помилкою буде, зазначає педагог, вивчати народознавство без залучення християнської етики і тих духовних цінностей, які вирізняли український народ з-поміж інших. "Висока моральність українського народу", – пише І.О.Огієнко, – "так само впливала з глибокої християнізації його"[3:40].

За переконаннями вченого, духовно-національна система навчання та виховання повинна ґрунтуватись на засадах релігійного виховання, народної педагогіки, принципах наукової педагогіки, що ввібрала в себе кращі надбання духовно-національної виховної мудрості. Вона включає ідейне багатство народу, його морально-естетичні та етнічні цінності, трансформовані в засобах народної педагогіки, що використовує християнську спадщину, а також постійну і систематичну виховну діяльність родини, громадських навчально-виховних закладів, організації, установ.

Успішній реалізації змісту освіти і виховання, на думку І.О.Огієнка, сприяють такі шляхи і засоби: рідна мова; родовід; рідна історія; краєзнавство; природа рідного краю; національна міфологія; фольклор; національне мистецтво; народний календар; національна символіка; народні прикмети, вірування; релігійні виховні традиції; родинно-побутова культура; національні традиції, звичаї і обряди; національна творчість.

На наш погляд, зміст виховання в національній школі повинен визначатися як система фундаментальних знань про свій народ, особливості його національного характеру, психології, історико-культурного досвіду, а також знань про свій родовід, спосіб життя і виховання у сім'ях, про рідний край і все, пов'язане з ним. Вважаємо, що засвоєння учнями системи фундаментальних знань про рідну мову, літературу, етнографію, історію, психологію, демографію народу запобігатиме історичному безпам'ятству, бездуховності, сприятиме прилученню до світової культури через рідну культуру.

У цьому зв'язку І.О.Огієнко справедливо зазначав: "Ціле громадянство мусить добре пам'ятати, що тільки рідна школа виховує національно сильні одиниці й морально міцні характери" [4:36].

Вчений був переконаний у тому, що форми і методи виховання молодих людей мають будуватись з урахуванням тисячолітньої історії, споконвічної релігійно-виховної традиції народу на основі духовно-національної культури, збагачення кращими досягненнями загальнолюдської культури та християнської моралі.

Період духовного оновлення, яке переживає наше суспільство, позначений особливою увагою до проблем навчання і виховання школярів. Всебічній оцінці піддаються практика навчання і виховання в школі, ліцеях, гімназіях. Їх зміст, форми і методи стають предметом критики. Все частіше чується скарги вчителів на недосконалість тих виховних засобів, які застосовуються у роботі з дітьми. Сьогодні відчувається недостатність відвертої розмови про час і про себе, про духовність і про ті цінності, які завжди були притаманні українському народу.

З цього приводу варто прислухатись до порад І.О. Огієнка, які він давав у своїх працях "Українська церква" (Київ, 1918), "Українська культура" (Київ, 1918), "Бережімо все своє рідне!" (Холм, 1943), "Бог у природі" (Холм, 1943), "Як жити на світі. Мій дарунок для молоді" (Холм, 1943) та ін. А саме – використанню в національній школі народно-християнської спадщини у вихованні духовних цінностей дітей і молоді сприяють такі форми роботи:

1. Підготовка і проведення зборів, доповідей, рефератів, виховних занять на теми: "Духовність і її джерела", "Родина – це домашня церква", "Українська мова – найбільша духовна сила українця", "Духовність і буття людини", "Духовні цінності: втрати, пошуки, повернення" та ін.

2. Влаштування традиційних християнських свят з метою розв'язання завдань морального виховання учнів.
3. Поширення засобів користування духовною літературою та організації книжкових виставок і вітрин нових книжок.
4. Забезпечення єдності й наступності у вивченні українських народних традицій у процесі гурткових занять. Наприклад, "Гурток плекання рідної мови", "Гурток народної творчості", "Гурток цінителів української культури" та ін.
5. Організація конкурсів та влаштування виставок творчих робіт, виготовлених руками учнів.
6. Випуск цікавих за формою й змістом журналів, газет, де б розкривались основи духовності особистості.
7. Проведення походів й екскурсій по ознайомленню дітей з історично-культурною спадщиною рідного народу.

Сподіваємось, що поради І.Огієнка стосовно шляхів виховання духовних цінностей особистості обов'язково будуть корисними і для сучасного вчителя у формуванні національно свідомих, духовно розвинених і соціально грамотних громадян незалежної, демократичної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. КПМДА, ф.р. 582, оп.1, од.зб. 50, арк. 2.
2. Ларіон. Українська православна церква за Богдана Хмельницького 1647-1657. – Вінніпег: УНПБТ, 1955. – 180с.
3. Ларіон. Українська культура і наша церква. Накладом товариства "Волинь". – Вінніпег. – 1991. – 84с.
4. Огієнко І.І. Наука про рідномовні обов'язки. – Жовква, 1936. – 72с.

Матеріал надійшов до редакції 6.11.2001 р. г

Кучинская И.О. Пути воспитания духовных ценностей личности в творческом наследии Ивана Огиенко.

Статья посвящена вопросам воспитания духовных ценностей личности в творческом наследии украинского педагога, ученого и богослова И.И.Огиенко. Рассматриваются некоторые взгляды педагога на формирование духовного мировоззрения подрастающей личности.

Kuchynska I.O. The ways of spiritual upbringing in the heritage of Ivan Ogiyenko.

The article is devoted to the problems of moulding spiritual values of the personality in the heritage of the Ukrainian educationalist, scientist and theologian I.I.Ogiyenko. The educationalist's ideas concerning the formation the spiritual world outlook of the rising generation are considered.